

1. CANONUL VECHIULUI TESTAMENT

Bibliografie: John H. Hayes, *An Introduction to Old Testament Study*, Nashville 1980; Erich Zenger et. al., *Einleitung in das Alte Testament*, Stuttgart etc.⁴2001; Roger Beckwith, *The Old Testament Canon of the New Testament Church and Its Background in Early Judaism*, London 1985; Vladimir Prelicean et. al., *Studiul Vechiului Testament, pentru Institutele teologice*, București²1985.

Canon înseamnă lista cărților normative pentru o comunitate. În acest sens, cuvântul grecesc canon (ὁ κανὼν) a fost folosit de către literații din Alexandria pentru lista operelor clasice, recomandate în studiul literar. Pentru prima dată a fost aplicat cărților biblice în sec. 4 dHr. Canonul Vechiului Testament desemnează lista cărților vechi-testamentare considerate ca regulă a credinței.

Există mai multe forme canonice ale VT:

1. canonul samaritean. Comunitatea samariteană, ruptă din iudaism în sec. 2 îdHr., recunoștea doar autoritatea Pentateuhului.
2. canonul de la Qumran. Sunt incluse cărți apocrife (1 Enoh, Cartea Jubileelor etc.) și producții literare proprii comunității; cărțile din categoria *Scrieri* (cf. canonul ebraic *infra*) nu sunt bine definitivate, după cum o dovedește o Psaltire găsită în grotă a 11-a, care conține 41 de psalmi biblici (cu modificări și aranjați în altă ordine) + 8 nebiblici.
3. canonul ebraic
4. canonul creștin extins (Septuaginta)

1.1. Canonul ebraic

Canonul ebraic cuprinde 24 de cărți, numărul fiind menționat pentru prima dată în apocrifa *4Ezra* 14:45 (II jumătate a sec. 2 dHr.) și în Talmud (tratatul *Baba bathra*), devenind tradiția generală iudaică.

Iosif Flaviu (*Contra lui Apion* 1:8) menționează 22 de cărți (după numărul literelor ebraice), unind se pare *Jud.* cu *Rut* și *Ier.* cu *Plâng.*; este singurul din mediul iudaic care vorbește de 22 de cărți, ideea fiind preluată și transmisă doar de scriitorii creștini.

Dacă numărăm fiecare carte în parte dintre cele duble și pe cele ale profeților mici se obțin **39 de cărți**. După cum se observă din tabelul de la p. 4, cărțile *Ios.-2Reg.(MT)/4Reg.(LXX)* sunt numărate printre scrierile profetice: Iosua și Samuel sunt într-adevăr considerați profeți (*Sir.* 46:1.13.15), iar în *1-2Reg.(MT)/3-4Reg.(LXX)* activează profeți precum Natan, Ahia din Șilo, Miheia fiul lui Imla, Ilie, Elisei, Isaia și profeteasa Hulda.

Canonul ebraic este tripartit: Legea (*tōrā^h*), Profeții (*n^e bī^rīm*) și Scrierile (*k^e tūbīm*); de aici Biblia ebraică se numește și *Tānāk*, acronim de la denumirea ebraică a celor 3 părți. Legea reprezintă partea cea mai sfântă, Profeții sunt interpretarea Legii, iar Scrierile exprimă modul împlinirii Legii. Legea este citită în mod regulat, însoțită de pericope profetice (numite *haftārōt*); dintre Scrieri, cele 5 suluri festive (*m^e gīllōt*) se citesc la anumite sărbători: *Rut* (Cincizecime), *Cânt.* (Paști), *Eccl.* (Corturi), *Plâng.* (Comemorarea distrugerii Templului) și *Est.* (Purim).

În sec. 1 dHr. au existat dispute rabinice privind canonicitatea a 5 cărți: *Iez.*, *Plâng.*, *Eccl.*, *Cânt.* și *Est.*, care s-au încheiat cu sinodul de la Yabne din 90 dHr.

Legea se termină cu *Deut.* 34:10:

De atunci nu s-a mai ridicat în Israel prooroc asemenea lui Moise pe care Dumnezeu să-l fi cunoscut față către față, nici să săvârșească toate semnele și minunile cu care Domnul l-a trimis în pământul Egiptului asupra lui Faraon și asupra tuturor dregătorilor lui și asupra a tot pământul lui; nici să facă cu mână tare și cu mari înfricoșări ceea ce a făcut Moise înaintea ochilor a tot Israelul.

Profeții se termină cu *Mal.* 3:22-24:

Aduceți-vă aminte de Legea lui Moise, slujitorul Meu, căruia i-am dat în muntele Horeb porunci și rânduieli pentru tot Israelul: / Iată că Eu vă trimit pe Ilie proorocul, înainte de a veni ziua Domnului cea mare și înfricoșătoare; / El va întoarce inima părinților către fii și inima fiilor către părinții lor, ca să nu vin și să lovesc țara cu blestem!

1.2. Canonul creștin extins

Deși tradusă de către iudei, Septuaginta a fost ulterior abandonată de către iudaism. În forma actuală, ea cuprinde 53 de cărți și prezintă **influențe creștine**, având inclusă cartea *Odelor*, un florilegiu de rugăciuni format din fragmente biblice atât din VT, cât și din NT (cf. *Oda* 9 = cântarea Mariei *Luc.* 1:46-55 + cântarea lui Zaharia *Luc.* 1:68-79; *Oda* 13 = cântarea bătrânului Simeon *Luc.* 2:29-32; *Oda* 14 = imnul doxologic de la Utrenie). Opinia după care Septuaginta reprezintă canonul biblic al iudaismului alexandrin, spre diferență de Textul masoretic care reprezintă canonul iudaismului palestinian, nu mai este de actualitate.

1.3. Biserica romano-catolică și protestantismul

Mergând pe linia Fer. Augustin († 430) și a unor sinoade locale (Hippo 393, Cartagina 397 și 419), Biserica romano-catolică recunoaște 46 de cărți canonice ale VT, împărțindu-le în 2 grupe:

1. proto-canonice – cele 39 de cărți din canonul ebraic
2. deutero-canonice – adică primite ulterior în canon. În conciliul de la Trident în 1546 sunt primite ca și canonice alte 7 cărți: Tobit, Iudit, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Baruh (cu Epistola lui Ieremia), 1 Macabei și 2 Macabei; în plus sunt recunoscute canonice unele adaosuri la *Est.* și *Dan.* (rugăciunea lui Azaria, cântarea celor 3 tineri, Istoria Susanei, Istoria lui Bel și a balaurului)

Mergând pe linia Fer. Ieronim († 419), în protestantism s-au recunoscut ca și canonice doar cele 39 de cărți ale canonului ebraic, cele considerate de catolici deutero-canonice fiind numite de protestanți apocrife.

1.4. Biserica Ortodoxă

Lista canonului pentru Biserica ortodoxă o oferă:

1. sinodul de la Laodiceea din 363 (canoanele 59-60)

Can. 59. Să nu se citească psalmi particulari și nici un fel de cărți necanonice (ἀκανόνιστα βιβλία) în biserică, ci doar cele canonice (τὰ κανονικά) ale Noului și Vechiului Testament. Can 60. Acestea sunt toate cărțile Vechiului Testament care trebuie citite: 1. Geneza lumii, 2. Exodul din Egipt, 3. Leviticul, 4. Numeri, 5. Deuteronomul, 6. Iosua fiul lui Nun, 7. Judecători, Rut, 8. Estera, 9. ale Regilor, întâia și a doua, 10. ale Regilor a treia și a patra, 11. Cronici, întâia și a doua, 12. Ezdra, întâia și a doua, 13. Cartea Psalmilor, 14. Pildele lui Solomon, 15. Ecclesiastul, 16.

Cântarea Cântărilor, 17. Iov, 18. Cei 12 profeți, 19. Isaia, 20. Ieremia și Baruh, Plângerile și Epistola, 21. Iezechiel, 22. Daniel.

2. Sf. Atanasie cel Mare († 373), în epistola festivă 39 din anul 367.

⁴Așadar toate cărțile Vechiului Testament sunt în număr de 22, pentru că, după cât am auzit, s-a transmis că acesta este numărul literelor la evrei; ordinea și numele lor sunt următoarele: prima este Geneza, apoi Exodul, apoi Leviticul, urmat de Numeri și apoi Deuteronomul. Urmând acestora este Iosua, fiul lui Nun, apoi Judecătorii, apoi Rut. Și iarăși, după aceasta cele patru cărți ale Regilor, întâia și a doua fiind considerate o carte, asemenea a treia și a patra. Și iarăși, întâia și a doua a Cronicilor sunt socotite drept o carte. Apoi Ezdra, întâia și a doua sunt de asemenea o carte. După aceasta sunt cartea Psalmilor, apoi Pildele, urmate de Ecclesiast și Cântarea Cântărilor. Urmează Iov, apoi profeții, cei 12 fiind considerați o singură carte. Apoi Isaia, o carte, apoi Ieremia cu Baruh, Plângerile și Epistola o carte, după aceea Iezechiel și Daniel, fiecare câte o carte. Acestea cuprind Vechiul Testament. [...] ⁷Dar pentru o exactitate și mai mare adaug, scriind de nevoie, că sunt și alte cărți pe lângă acestea, necanonice (οὐ κανονιζόμενα), dar stabilite de Părinți să fie citite de aceia care ni s-au alăturat (neofiți) și care doresc instruirea în cuvântul dumnezeirii. Înțelepciunea lui Solomon și Înțelepciunea lui Sirah, și Estera, și Iudita, Tobit și cea care se cheamă Învățătura apostolilor (Didahia), și Păstorul (lui Hermas). Primele, fraților, sunt canonice (κανονιζόμενα), acestea ultime fiind doar de citit (ἀναγινωσκόμενα). Dar pentru cărțile apocrife (ἄποκρυφα) nu este nici un loc de pomenire. Ele sunt invenția ereticilor, care le scriu după bunul plac, aprobându-le și datându-le în așa fel, încât folosindu-le ca pe niște cărți antice, să poată găsi ocazia de a-i induce în eroare pe cei simpli.

Se poate observa că Sf. Atanasie trece *Est.* în rândul celor neincluse în canon, dar [bune] de citit. El păstrează numărul de 22 despărțind *Rut* de *Jud.* Sf. părinte împarte cărțile în 3 categorii: (a) canonice, (b) necanonice, dar bune de citit pentru catehumeni și (c) apocrife – interzise.

Prin aceste două mărturii ajungem la canonul ebraic, cu excepția faptului că atât sinodul, cât și sf. părinte includ unele cărți la *Ier.*: Baruh și Epistola lui Ieremia. Acestea între timp au fost considerate, cel puțin în Biserica Ortodoxă Română, necanonice.

În Ortodoxie problema canonului nu este foarte clară, așteptându-se din partea unui sinod pan-ortodox o hotărâre în această privință.

Pe de o parte, Biserica Ortodoxă Greacă recunoaște un canon asemănător cu cel romano-catolic, cu excepția cărții Baruh. La sinodul de la Ierusalim din anul 1672 s-au hotărât următoarele:

„Urmând norma Bisericii Catolice [= Universale], numit Sf. Scriptură toate acele cărți, pe care Chiril [Lucaris] le numără în conformitate cu Sinodul de la Laodicea și pe lângă acestea pe acelea, pe care el, fără pricepere și din neștiință, ori mai ales din răutate, le-a numit apocrife: Înțelepciunea cea a lui Solomon, Iudit, Tobit, Istoria Balaurului, Istoria Susanei, Macabei și Înțelepciunea lui Sirah. Căci împreună cu celelalte cărți ale Scripturii dumnezeiești și pe acestea noi le socotim părți adevărate ale Scripturii [...] ... noi pe toate le socotim de cărți canonice și mărturisim că și acestea sunt Scriptură”.

Pe de cealaltă parte, Bisericile Ortodoxe Rusă, Română și Bulgară se păstrează distincția dintre cărți canonice (în număr de 39, după canonul ebraic) și cărți anaghinoscomena.

Pentru Biserica Ortodoxă Română sunt considerate necanonice/anaghinoscomena următoarele:

1. **10 cărți:** Tobit, Iudit, Baruh, Epistola lui Ieremia, 3 Ezdra (1 Ezdra LXX), Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus fiul lui Sirah, 1-3 Macabei
2. **adaosuri** la Estera, Daniel (Rugăciunea lui Azaria, Cântarea celor 3 tineri, Istoria Susanei, Istoria lui Bel și a balaurului), Iov, Psalmi (Ps. 151), 2 Paralipomena (Rugăciunea lui Manase)

Începând cu ediția din 1968 a *Bibliei sinodale*, cărțile anaghinoscomena sunt adăugate la sfârșitul VT.

Canonul ebraic

I. Tōrā^h („Legea” = Pentateuhul)

1. B^crēšīt („La început” = Facerea)
2. Š^cmōt („Numele” = Ieșirea)
3. Wa-yiqrā’ („Și a spus” = Leviticul)
4. B^cmidbar („În pustiu” = Numeri)
5. D^cḅārīm („Cuvintele” = Deuteronomul)

II.a. N^cḅrīm riš^cōnīm („Profeții anteriori”)

6. Y^chōšū’a (Iosua)
7. Šōf^cḅīm (Judecători)
8. Š^cmū’ēl (Samuel = 1-2 Regi)
9. M^clākīm (Regi = 3-4 Regi)

II.b. N^cḅrīm ’aḥ^arōnīm („Profeții posteriori”)

10. Y^cša’yāhū (Isaia)
11. Yirm^cyāhū (Ieremia)
12. Y^cḥezqē’l (Iezechiel)
13. T^crēy ‘āsār (cei 12 profeți mici)
Hōšēa^c
Yō’ēl
’Āmōs
’Ōbadyā^h
Yōnā^h
Mīkā^h
Naḥūm
H^aḅaqqūq
Š^cfanyā^h
Haggay
Z^ckaryā^h
Mal’ākī

III. K^ctūḅīm („Scrierile”)

14. T^chillīm (Psalmii)
15. ’Iyyob (Iov)
16. Mišlēy (Pilde)
5 m^cgillōt (suluri festive):
 17. Rūt
 18. Šīr ha-ššīrīm (Cântarea cântărilor)
 19. Qōhelet (Ecclesiastul)
 20. ’Ēykā^h („Cum” = Plângerile)
 21. ’Estēr (Eстера)
22. Dāniyyē’l (Daniel)
23. ’Ezrā’-N^cḥemyā^h (Ezdra și Neemia)
24. Diḅrēy ha-yyāmīm („Cuvintele zilelor” =
Cronici = Paralipomena)

Canonul Septuagintei (cu siglele Biblii sinodale)

I. Legea

1. Genesis (= Facerea) *Fac.*
2. Exodos (= Ieșirea) *Ieș.*
3. Leuitikon (= Leviticul) *Lev.*
4. Arithmoi (= Numeri) *Num.*
5. Deuteronomion (= Deuteronomul) *Deut.*

II. Cărți istorice

6. Iēsous (= Iosua) *Iosua*
7. Kritai (= Judecători) *Jud.*
8. Routh (= Rut) *Rut*
9. Basileiōn a' (= 1 Regi) *1Reg.*
10. Basileiōn b' (= 2 Regi) *2Reg.*
11. Basileiōn g' (= 3 Regi) *3Reg.*
12. Basileiōn d' (= 4 Regi) *4Reg.*
13. Paraleipomenōn a' (= 1Paralipomena) *1Paral.*
14. Paraleipomenōn b' (= 2Paralipomena) *2Paral.*
15. Esdras a' (= 3 Ezdra) *3Ezd.*
16. Esdras b' (= Ezdra și Neemia) *1Ezd. + Neem.*
17. Esthēr (= Estera) *Est.*
18. Ioudith (= Iudita) *Iudit.*
19. Tōbit (= Tobit) *Tob.*
20. Makkabaiōn a' (= 1 Macabei) *1Mac.*
21. Makkabaiōn b' (= 2 Macabei) *2Mac.*
22. Makkabaiōn g' (= 3 Macabei) *3Mac.*
23. Makkabaiōn d' (= 4 Macabei)

III. Cărți poetice

24. Psalmoi (= Psalmi + Ps. 151) *Ps.*
25. Ōdai (= Ode)
26. Paroimiai (= Pilde) *Pild.*
27. Ekklēsiastēs (= Ecclesiastul) *Eccl.*
28. Asma (= Cântarea cântărilor) *Cânt.*
29. Iōb (= Iov) *Iov*
30. Sophia Salōmōnos (=Înțel lui Solomon) *Înțel.*
31. Sophia Sirach (= Înțelepciunea lui Isus, fiul
lui Sirach) *Sir.*
32. Psalmoi Solomōntos (= Psalmii lui Solomon)

III. Cărți profetice

33. Ōsēe (= Osea) *Os.*
34. Amōs (= Amos) *Am.*
35. Michaias (= Miheia) *Mih.*
36. Iōēl (= Ioil) *Ioil*
37. Abdiou (= Avdie) *Avd.*
38. Iōnas (= Iona) *Iona*
39. Naoum (= Naum) *Naum*
40. Ambakoum (= Avacum) *Avac.*
41. Sophonias (= Sofonie) *Sof.*
42. Aggaios (= Agheu) *Ag.*
43. Zacharias (= Zaharia) *Zah.*
44. Malachias (= Maleahi) *Mal.*
45. Ēsaias (= Isaia) *Is.*
46. Ieremias (= Ieremia) *Ier.*
47. Barouch (= Baruh) *Bar.*
48. Thrēnoi (= Plângeri) *Plâng.*
49. Epistolē Ieremiou (= Epistola lui Ieremia)
50. Iezekiēl (= Iezechiel) *Iez.*
51. Sousanna (= Susana)
52. Daniēl (= Daniel) *Dan.*
53. Bēl kai drakōn (= Bel și balaurul)

2. TEXTUL VECHIULUI TESTAMENT

Bibliografie: Ernst Würthwein, *Der Text des Alten Testaments. Eine Einführung in die Biblia Hebraica*, Stuttgart⁵1988.

2.1. Tradiții textuale

Textul Vechiului Testament s-a păstrat în 3 tradiții textuale:

1. **textul masoretic** (MT)
2. **Septuaginta** (LXX)
3. **Pentateuhul samaritean** (Sam)

Toate cele 3 tradiții textuale sunt atestate deopotrivă în textele de la Qumran.

2.1.1. Textul masoretic (MT)

Textul masoretic (MT) își derivă numele de la masoreți, învățați iudei care s-au ocupat de transmiterea textului (termenul derivă în ultimă instanță din ebr. *māsōret* „tradiție”).

Inițial VT a fost scris cu alfabet paleo-ebraic (fenician), ulterior cu alfabetul ebraic pătrat, numit așa datorită formei literelor. Scrierea ebraică, asemeni altor scrieri afro-asiatice (feniciană, egipteană) nota doar consoanele.

În sec. 1 dHr. textul a fost supus unor modificări de către așa numiții **soferimi** (*sōfērīm*). Acestea au constat în:

1. fixarea lecturii textului. Au fost numărate literele, inclusiv așa numitele „mame ale citirii” (matres lectionis, litere ale alfabetului care devin ajutoare ale pronunției). S-a omis în câteva cazuri conjucția „și”. S-a hotărât modul de pronunție în cazuri neclare.
2. 23 de corecturi (*tiqūnēy sōfērīm*), unele semnalizate (ex. *Fac.* 18:22 „Iahve stătea înaintea lui Avraam” corectat în „Avraam stătea înaintea lui Iahve”), altele nesemnalizate (înlocuirea numelui zeului Ba'al din câteva nume de persoană cu substantivul *bošet* „nelegiuire” – ex. *2Reg.* 2:8 Ișboșet se numea de fapt Ișbaal).

În anul **90 dHr.** un **sinod ebraic** ținut în localitatea **Yabne** (numită grecizant și Iamnia) din Palestina a consacrat opera soferimilor, impunând un text unitar consonantic al VT și stabilind canonul cărților VT.

Talmudul babilonian (*N^edarim* 37b) decretează această operă de critică textuală avant-la-lettre ca fiind inspirată:

„Rabi Isaac a spus: Pronunția fixată de soferimi, omiterile scribilor, cuvintele citite care nu sunt însă scrise în text și cuvintele scrise în text care nu sunt citite, toate acestea sunt lege a lui Moise.”

După soferimi, textul a fost îmbogățit de către **masoreți** prin:

1. fixarea vocalelor (sec. 9-11 dHr.) și a semnelor de cantilație (accente cu rol sintactic și muzical). S-a impus sistemul vocalic tiberian, care era infralinear, adică în general vocalele erau notate sub consoane.
2. întocmirea masorei. Masora este un corpus de informații despre text (de câte ori apare un cuvânt, cum trebuie citit un cuvânt neclar); tot din acest context face parte și împărțirea textului în secțiuni mari (numite „reguli” *s^edārīm*), pericope (*p^erāšōt*) și chiar versete nenumerotate (*p^esūqīm*).

Textul ebraic s-a păstrat în următoarele **manuscrite** importante:

1. textele de la Hîrbet-Qumran. În 11 grote la V de Marea Moartă au fost găsite între 1947-1953 numeroase fragmente de manuscrise în limba ebraică, printre care și texte biblice vechi-testamentare. Cel mai important este marele sul al lui Isaia (1QIs^A), care cuprinde integral cartea profetului. Au fost descoperite fragmente din fiecare carte a VT, cu excepția lui *Est*.
2. papirusul Nash (sec. 2 îdHr.)
3. fragmente din gheniza din Cairo (sec. 5 dHr.). Gheniza era o cameră specială în sinagogi, în care depuneau manuscrisele uzate, pentru a fi supuse distrugerii timpului.
4. manuscrise ale familiei de scribi Ben 'Așer:
 - a. Codexul de la Cairo (*Ios.*–profeti) din anul 896
 - b. Codexul de la Aleppo din anul 930
 - c. Codexul de la Leningrad/Petersburg (*Codex Leningradensis*) din anul 1008.

Este cel mai vechi manuscris integral al VT păstrat!!!

Edițiile tipărite ale MT au început în sec. 16. Ultima mare ediție (a patra) a textului masoretic este *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), apărută – cum îi arată numele – în Stuttgart (Germania), editată de Karl Elliger și Wilhelm Rudolph între 1967-1977. Are la bază Codexul de la Leningrad. În prezent se fac pregătiri pentru tipărirea ediției a 5-a, *Biblia Hebraica Quinta*.

2.1.2. Septuaginta (LXX)

Numele latinesc de *Septuaginta* are în spate legenda menționată în *Scrisoarea lui Aristeas*. În ea se povestește cum regele Ptolemeu II Filadelful (284-246) al Egiptului găzduiește 72 de învățați evrei din Palestina (lat. *septuaginta* = 70), trimiși de marele preot Eleazar pentru a traduce Pentateuhul în lb. greacă.

În realitate LXX a apărut din nevoia cultică a comunității evreiești din Alexandria (Egipt) de a poseda scrierile sacre în limba pe care o înțelegeau, limba greacă (dialectul *koinē* „comun”). Ea a început în sec. 3 și s-a încheiat în sec. 2 îdHr, după cum atestă prologul la *Sir*.

S-au emis două păreri cu privire la traducerea LXX: (a) Paul de Lagarde a considerat că a fost o singură traducere, pe când (b) Paul Kahle a considerat că inițial au circulat mai multe traduceri, unite ulterior în LXX.

Textul LXX a fost dezavuat de către evrei după ce creștinismul a preluat LXX și s-a folosit de ea în polemicile cu evreii. De ex. *Is.* 7:14 are în LXX termenul „fecioară” (*παρθένος*), pe care creștinii îl interpretau mariologic.

LXX a devenit astfel traducerea VT utilizată exclusiv de Biserica creștină veche. Din cauza copierii intensive, au apărut însă și deviații în text, fapt ce a necesitat revizuirii. După informația Fer. Ieronim, în vechime circulau 3 astfel de revizuirii (recenzii) ale LXX: (a) recenzia lui Origen († 254) din *Hexapla*, o monumentală lucrare de critică textuală antică, (b) recenzia lui Hesichius din 311 și (c) a lui Lucian.

Textul LXX s-a păstrat în 3 **manuscrise** importante:

1. Codex Vaticanus – sec. 4
2. Codex Sinaiticus – sec. 4
3. Codex Alexandrinus – sec. 5

Ediția clasică tipărită a LXX, folosită și în prezent, este cea a lui Alfred Rahlfs din 1935.

2.1.3. *Pentateuhul samaritean (Sam)*

Sam cuprinde, așa cum îi arată și numele, doar Pentateuhul. A apărut în contextul separării comunității samaritene de comunitatea iudaică în sec. 2 îdHr. Prezintă aproximativ 6.000 de diferențe față de MT, în general minore. Unele însă sunt intenționate, de pildă inserarea menționării muntelui Garizim în cadrul *Decalogului* sau înlocuirea referirii la mt. Ebal din *Deut. 27* cu același mt. Garizim. Prin aceasta, templul samaritean de pe muntele Garizim, ridicat în urma separării de iudaism, apare ca legitim.

2.2. Traduceri

2.2.1. *Traduceri vechi*

Pe lângă LXX, au fost și alte traduceri grecești (sec. 2 dHr.):

1. traducerea lui Aquila, prozelit iudeu, foarte literală.
2. traducerea lui Symmachus
3. traducerea lui Theodotion

Alte traduceri vechi:

1. *Vulgata* – în lb. latină; tradusă de către Fer. Ieronim între 390-405 după MT, cu sprijinul papei Damasus
2. *Peșitto* – în lb. siriacă; probabil sec. 2 dHr. după MT

2.2.2. *Traduceri moderne străine*

Traducerile occidentale s-au orientat după MT.

1. franceză
 - a. *La Bible de Jérusalem* (BJ) – 1956 (revizuită 1973); catolică, tradusă de călugării dominicani de la Școala Biblică din Ierusalim
 - b. *Traduction Œcuménique de la Bible* (TOB) – din 1972, integral în 1988; tradusă de catolici și protestanți
2. engleză
 - a. *King James' Version* (KJV) – 1611 (în prezent actualizată); folosită de Biserica anglicană
 - b. *Revision Standard Version* (RSV) – 1952; o revizuire americană cu originea în KJV
 - c. *New International Version* (NIV) – 1982 în America
3. germană
 - a. *Einheitsübersetzung* (EÜ) [traducerea unitară] – catolică; Psalmii și Noul Testament în traducere ecumenică
 - b. *Lutherbibel* – 1534 (în prezent actualizată); tradusă de reformatorul Martin Luther; folosită de Biserica luterană

2.2.3. *Traduceri românești*

1. Traduceri după MT

- a. Traducerea lui Dumitru Cornilescu (teolog ortodox care a trecut la confesiunea evanghelistă) – 1923; sprijinită de prințesa Raluca Calimachi,

sponsorizată de Societatea Biblică Britanică; adoptată de confesiunile neo-protestante din România

puncte pozitive: limbaj actualizat; textul este împărțit în subcapitole cu titluri sugestive; note explicative; **puncte negative:** termeni traduși tendențios (ex. Is. 10:10-11 „icoane” pentru „idoli”); prea puține trimiteri la locurile paralele

2. Traduceri după LXX

a. *Biblia sinodală* – 1914, sprijinită de regele Carol I

b. *Biblia sinodală, ediția jubiliară* – 2001, tradusă de IPS Bartolomeu Anania, arhiep. Clujului

puncte pozitive: note explicative (multe dintre ele referitoare la traducerea propriu-zisă); **puncte negative:** câteodată sunt utilizați termeni învechiți (ex. *Fac.* 1:24: „puiască pământul puiță de ființă vie”); puține trimiteri la locurile paralele

c. *Septuaginta* – 2004 (vol. I: Pentateuh; vol. II: *Ios.-4Reg.*; neterminată), tradusă de Cristian Bădiliță și alții

puncte pozitive: note explicative ample

3. Traduceri mixte

a. *Biblia sinodală* – 1938 tradusă de Vasile Radu și Gala Galaction după MT, confruntată și LXX; ediții în 1944, 1982, 2002

puncte pozitive: multe trimiteri la locuri paralele; hărți; tabele cu măsuri și greutate; **puncte negative:** mixarea MT cu LXX (neștiințific)

2.3. Critica textuală

Lipsind autografele (manuscrisele originale ale autorilor biblici), critica textuală își propune să găsească un text cât mai apropiat de cel original. Pentru aceasta se folosesc două grupe de criterii:

1. **externe.** Aici intră în calcul vârsta manuscrisului studiat, oferită de studiul materialului și al stilului de scris. Având în vedere că un manuscris era produs din copierea altui manuscris, se încearcă stabilirea așa numitelor „familii de manuscrise”, pentru că nu cantitatea manuscriselor contează în critica textuală, ci calitatea lor (cu cât mai vechi, cu atât mai valoros).
2. **interne.** Sunt enunțate câteva principii teoretice: (a) Se pleacă de la MT, corectat cu LXX, Sam și Q, comparându-se variantele fiecăruia. (b) Amendamentele aduse textului trebuie să fie justificate (ex. pentru că textul din MT nu are sens etc.). (c) Se consideră că o variantă mai scurtă este mai veche decât una mai lungă, pentru că un copist are tendința de a adăuga glose, de a explica textul. (d) Se consideră că o variantă mai dificilă este mai veche decât una limpede, pentru că un copist are tendința de a îndrepta ulterior o idee neclară.